

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού Γ' Λυκείου

Κλείδα για το επαναληπτικό διαγώνισμα Δεκεμβρίου ▪ Τμήματα διετούς προετοιμασίας

Διδαγμένο κείμενο

A1.

- α. Σωστό: καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκῶσαν.
β. Σωστό: τοῦ κυριωτάτου ... ἢ πασῶν κυριωτάτη... καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική.
γ. Λάθος: Ἦ δ' ἐκ πλείονων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκειᾶς.
δ. Λάθος: γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν.
ε. Σωστό: ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

B1. Κατὰ την προτεινόμενη μοριοδότηση, μονάδες 10.

Γίνεται φανερό από το κείμενο ότι κάθε επιμέρους ομαδοποίηση έχει ως σκοπό κάποιο συγκεκριμένο για την ίδια αγαθό, την πραγμάτωση δηλαδή της όποιας επιδίωξης κρίνει ως αγαθό. Με αυτό το σκεπτικό τα κοινωνικά υποσύνολα οφείλουν την ύπαρξή τους και τη συνοχή τους στο «ειδικό αγαθό» που επιδιώκουν.

- Το **ἀγαθόν** για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του αγαθού είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. [2 μον.]

- Το αγαθόν, ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό αγαθόν δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το αγαθόν, σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο **στόχο**. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες του φράσεις στα Ηθικά Νικομάχεια, 1094a1-3: [2 μον.]

Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πράξεις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφάνησαν τὰ ἀγαθόν, οὐ πάντ' ἐφίεται [· Κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της – κατά την παραδοχή όλων– κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων].

- Η **αυτάρκεια**, με τη σειρά της αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (**εὐδαιμονίας**). Πρόκειται για αγαθὰ εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται: α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθὰ, β) από το έμψυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης. [2 μον.]

- Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης μάς είπε καθαρά τι εννοεί με αυτή τη λέξη. Χρησιμοποιούμε, είτε, αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του **τέλειο αγαθό**, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. [1 μον.]

Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης.

- Μέσω της αυταρκειᾶς λοιπόν την οποία μόνο η πόλις μπορεί να προσφέρει επιτυγχάνεται το ανώτερο αγαθό, η ευδαιμονία, **το εὖ ζῆν**. Απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωῆς ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφῆς, β) ποικιλία τεχνῶν και τεχνιτῶν, γ) επαρκῆς οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοὶ θεσμοί, στ) θεσμοὶ δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. [2 μον.]

- Έτσι το εὖ ζῆν είναι η απαραίτητη προϋπόθεση, η αναγκαία συνθήκη για την ικανοποίηση των πνευματικών και ηθικών αναγκῶν του ανθρώπου και ως εκ τούτου για την ενάρετη ζωή των μελών της πόλης. Στην «αυτάρκεια» εντοπίζεται και η αξιολογική, ποιοτική υπεροχή της πόλης έναντι των άλλων κοινωνιών. Η αυτάρκεια της πόλης και η ευδαιμονία της είναι έννοιες απόλυτα σχετιζόμενες. [1 μον.]

B2. κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, μονάδες 10.

- Ο Αριστοτέλης στο χωρίο «*Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶν πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαιῶν ζῶν μᾶλλον, δῆλον*» **τονίζει πως ο άνθρωπος αποτελεί το μοναδικό πολιτικόν ὄν καθώς η ίδια η φύσει του έχει δώσει την ικανότητα να συγκροτεί πολιτικές κοινωνίες.** Ο άνθρωπος δημιουργεί πόλεις εκ φύσεως ἄρα αποτελεί φύσει πολιτικόν ὄν. Για τον φιλόσοφο ο άνθρωπος διαμόρφωσε τις κοινωνίες του **παρασυρόμενος από την ίδια τη φυσική του τάση** να συμβιώνει σε σύνολα και μάλιστα οργανωμένα. Ο Αριστοτέλης λοιπόν διακρίνει δύο ειδών κοινωνίες: την κοινωνία των ζώων και την πολιτική κοινωνία των ανθρώπων. Καθεμία από αυτές είναι εφοδιασμένη από τη φύση, η οποία δεν κάνει τίποτα δίχως λόγο και αιτία (τελεολογική αντίληψη), με τα εργαλεία εκείνα που της είναι απαραίτητα για να φτάσει στον τελικό της στόχο και προορισμό. [2 μον.]
- **οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ:** Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοσηματοδοτούνται: ... *εἰ μὴθὲν μάτην ποιεῖ ἢ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἕνεκά του [· αν είναι ἀλήθεια ὅτι ἡ φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Ὅλα, ἀλήθεια, τα φυσικά ὄντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ἢ εἶναι τυχαία παραστρατήματα ἐκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32).* Στην ανάπτυξη της η θεωρία αυτή ονομάστηκε **αριστοτελική τελολογία.** Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την ἔμβια φύση· γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιῶν, που είναι ὅπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφῶν, στις στοχευμένες ἐνέργειες μυρμηγκιῶν και μελισσῶν για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ὑπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπῶν. Βασίζεται, λοιπόν, ο Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε ἄλλα πεδία των φυσικῶν επιστημῶν. [3 μον.]
- Στον αντίποδα της παραπάνω θέσης ευρίσκεται η πολιτική θεωρία των σοφιστῶν σχετικά με τη δημιουργία των πόλεων, ὅπως αυτή προκύπτει από τα ὅσα αναφέρονται στο δοθέν κείμενο της διακεκριμένης ελληνίστριας, J. de Romilly. **Εκεί υποστηρίζεται ὅτι ο άνθρωπος δεν αποτελεί εκ φύσεως πολιτικόν ζῶν, ἀλλὰ πως ἡ ἀνάγκη για επιβίωση ἦταν αὐτό που ὠθήσε τον ἄνθρωπο στην κοινή συμβίωση με ἄλλους ἀνθρώπους και τη δημιουργία οργανωμένων κοινωνιῶν** («*Ἡ ἴδια ἡ ἀνάλυση που ἔκανε ὁ ... μιαν ομάδα ἐνωμένη και συμπαγή*»). Τονίζεται ἐμφατικά ὅτι, σύμφωνα και με τον πρωταγόρειο μῦθο για την ἀπόδειξη του διδασκτοῦ της ἀρετῆς, ο ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ να επιβιώσει ἔξω από την οργανωμένη κοινωνία. Επιπλέον, η Romilly ἐντοπίζει στη σοφιστική σκέψη μια πρώιμη θεωρία **περὶ κοινωνικοῦ συμβολαίου:** οἱ ἄνθρωποι υποχρεώθηκαν, από την ἀνάγκη για επιβίωση, να συνάψουν μια συμφωνία μεταξύ τους, ἡ οποία θα ἐξυπηρετούσε κατὰ τρόπο ἀποδοτικό και δίκαιο τα συμφέροντα διάφορων κοινωνικῶν ομάδων και ἀτόμων («*Παρόμοιες ἐνώσεις ... συμβόλαιον*»). [4 μον.]
- Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή ἡ διαφοροποίηση των ἀπόψεων Αριστοτέλη και σοφιστῶν αναφορικά προς το ἔμφυτο της πολιτικῆς ἀρετῆς στην ἀνθρώπινη φύση. [1 μον.]

B3. Επιλογή ενός (1) από κάθε ομάδα:

- ἀνάστατος, προστατευτικός, συστατικός, ἀστατος, ἀστάθμητος.
- ἀντιδογματικός, ἀδόκιμος, προσδόκιμος, φιλόδοξος, ἀδοξος, δοκησίσοφος.
- ἀδηλος, συνυποδηλωτικός, πρόδηλος, ἐκδηλος, ἀδήλωτος, ἐκδηλωτικός.
- ἀσχετος, συσχετικός, καχεκτικός, κατασχετήριος, ἔνοχος, ἀνοχύρωτος, συμμετοχικός.
- ἀναίσθητος, ἀνεπαίσθητος, συναίσθηματικός, διαίσθητικός, αἰσθητολογικός.

B4α. ... κράτος ... κυβερνῶντες ... κυβερνώμενοι ... ἐξουσία ... εὐδαιμονία

B4β. 1-γ 2-γ 3-α 4-α 5-β

Β'. Αδίδακτο κείμενο

Γ1.

Πρωτότυπο Κείμενο	Μετάφραση
<p>(...) καὶ ἄρχει <ἡ ἀδικία> τῶν ὡς ἀληθῶς εὐηθικῶν τε καὶ δικαίων,</p> <p>οἱ δ' ἀρχόμενοι ποιοῦσιν τὸ ἐκείνου συμφέρον κρείττονος ὄντος, καὶ εὐδαιμόνα ἐκείνον ποιοῦσιν ὑπηρετοῦντες αὐτῶ, ἑαυτοὺς δὲ οὐδ' ὀπωσιῶν*.</p> <p>Σκοπεῖσθαι δέ, ὧ εὐηθέστατε Σωκράτες, οὕτως ἰσχύει,</p> <p>ὅτι δίκαιος ἀνὴρ ἀδίκου πανταχοῦ ἔλαττον ἔχει.</p> <p>Πρῶτον μὲν ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους συμβολαίοις, ὅπου ἂν ὁ τοιοῦτος τῶ τοιοῦτω κοινωνήσῃ,</p> <p>οὐδαμοῦ ἂν εὐροις ἐν τῇ διαλύσει τῆς κοινωνίας πλέον ἔχοντα τὸν δίκαιον τοῦ ἀδίκου ἀλλ' ἔλαττον·</p> <p>ἔπειτα ἐν τοῖς πρὸς τὴν πόλιν, ὅταν τέ τινες εἰσφοραὶ ᾧσιν, ὁ μὲν δίκαιος ἀπὸ τῶν ἴσων πλέον εἰσφέρει, ὁ δ' ἔλαττον,</p> <p>ὅταν τε λήψεις, ὁ μὲν οὐδέν, ὁ δὲ πολλὰ κερδαίνει.</p>	<p>(...) και η αδικία έχει υπό την κυριαρχία της (/ κυβερνά/ εξουσιάζει) και τους απόλυτα ηθικούς (: αγαθούς / απλοϊκούς) και τους δίκαιους,</p> <p>κι αυτοί που (/ επειδή) κυβερνώνται πράττουν αυτό που συμφέρει εκείνον που είναι ισχυρότερος, και τον κάνουν ευτυχισμένο με τις υπηρεσίες τους (/ υπηρετώντας τον), ενώ ενώ τον εαυτό τους δεν τον ωφελούν με ανάλογο τρόπο.</p> <p>Και, εντελώς ανόητε Σωκράτη, πρέπει να δεις τα πράγματα έτσι,</p> <p>ὅτι (δηλαδή) ο δίκαιος άνθρωπος από τον άδικο σε κάθε περίπτωση (/παντού) βρίσκεται σε πιο μειονεκτική θέση.</p> <p>Πρώτα λοιπόν στις ιδιωτικές συμφωνίες μεταξύ τους (/του ενός προς τον άλλον), όπου τυχόν έχουν δοσοληψίες ο του ενός είδους με έναν άλλον,</p> <p>σε καμιά περίπτωση (/πουθενά) δεν θα διαπιστώσεις στο τέλος της δοσοληψίας τους να πλεονεκτεί ο δίκαιος σε σύγκριση με τον άδικο, αλλά να μειονεκτεί·</p> <p>κι έπειτα στις δημόσιες υποθέσεις κάθε φορά που γίνεται συλλογή φόρων, ο δίκαιος συνεισφέρει περισσότερο από τα ίσα (: με ίση περιουσία), ο άλλος λιγότερο,</p> <p>κι όταν γίνονται επιστροφές φόρων, ο πρώτος δεν παίρνει τίποτα, ενώ ο άλλος κερδίζει πολλά.</p>

Γ2. Ο σοφιστής Θρασύμαχος παρουσιάζει στη μακρά του ρήση παραδείγματα δικαίων και άδικων πράξεων, για να καταλήξει λίγο παρακάτω ότι δίκαιο είναι αυτό που συμφέρει τον ισχυρό.

- Πρώτα λοιπόν στις ιδιωτικές συμφωνίες («ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους συμβολαίοις»), ὅποτε ἔχουν δοσοληψίες μεταξύ τους ο δίκαιος και ο άδικος, στο τέλος της δοσοληψίας τους, ο δίκαιος μειονεκτεί σε σύγκριση με τον άδικο. (2 μονάδες)
- Έπειτα στις σχέσεις τους με την πολιτεία, «ἐν τοῖς πρὸς τὴν πόλιν», ὅταν επιβάλλονται κάποιες έκτακτες φορολογίες, ἔχοντας ίσες περιουσίες ο δίκαιος δίνει περισσότερα, ο άδικος λιγότερα, και ὅταν είναι να πάρουν επιστροφή, ο δίκαιος δε λαμβάνει τίποτε, ενώ ο άδικος πολλά. (3 μονάδες)
- Κι ὅταν ο καθένας από τους δύο ασκεί κάποιο αξίωμα («ὅταν ἀρχὴν τινὰ ἀρχὴν ἑκάτερος»), συμβαίνει για τον δίκαιο κι αν ακόμη δεν έχει άλλη ζημία, να πηγαίνουν οι προσωπικές υποθέσεις του προς το χειρότερο εξαιτίας της αμέλειας του, ενώ δεν ωφελείται καθόλου από το δημόσιο, επειδή είναι δίκαιος. (3 μονάδες)
- Επιπλέον γίνεται μισητός στους οικείους και στους γνωστούς του, ὅταν δεν είναι πρόθυμος να τους εξυπηρετήσει αντίθετα προς το δίκαιο, ενώ για τον άδικο σε όλες αυτές τις περιπτώσεις συμβαίνουν τα αντίθετα. (2 μονάδες)

Γ3.α. καταγραφή 6 τύπων = 6 μονάδες

- ῶθης
- οἰθηθῆς
- οἰθηθῆναι
- θεραπεῦσαι
- θεραπεύσαι /-σειε(ν)
- τεθεραπεῦσθαι

β. εὐδαιμον, εὐηθες (2 μονάδες)

γ. επιλογή οποιονδήποτε 2 εκ των 3 παρακάτω = 2 μονάδες

- ἔχει → ἔσχε
- ὦσιν → γένωνται
- εἰσφέρει → εἰσήνεγκε

Γ4. Απαιτούνται τα έντονα τονισμένα γράμματα: 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = Μονάδες 10.

α. (5 μονάδες)

- **τῆς κοινωνίας** : Γενική (ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός), **Αντικειμενική** στο τῆ διαλύσει.
- **ὄσω** : **Δοτική** (ετερόπτωτος προσδ.) του ποσού, μέτρου ἢ διαφοράς, στο επίρρημα **μᾶλλον**.
- **ἰδία** : **Δοτική** (οργανική) ως πλαγιόπτωτος επιρρηματικός προσδιορισμός, (ἢ δοτικοφανές επίρρημα) του τρόπου στο ρήμα **συμφέρει**.
- **τὴν τελεωτάτην** : Ομοιόπτωτος ονοματικός, **Επιθετικός προσδιορισμός** στο **ἀδικίαν**.
- **ἐκάστω** : Ομοιόπτωτος ονοματικός, **Κατηγορηματικός προσδιορισμός** στο **μέρει**.

β. (4 μονάδες)

Σύγκριση εντοπίζεται στην κύρια πρόταση: «οὐδαμοῦ ἂν εὖροις ἐν τῆ διαλύσει τῆς κοινωνίας πλέον ἔχοντα τὸν δίκαιον τοῦ ἀδίκου ἀλλ' ἔλαττον»

- τὸν δίκαιον: α' ὀρος σύγκρισης. / **τοῦ ἀδίκου: γενική συγκριτική, β' ὀρος σύγκρισης.**
[συγκριτική λέξη το πλέον.]

- μετατρέπεται σε ἦ + ομοιόπτωτα ως εξής: **ἦ τὸν ἀδικον.**

Σύγκριση εντοπίζεται στην κύρια πρόταση: «τῶ δὲ ἀδίκῳ πάντα τούτων τάναντία ὑπάρχει»

- πάντα: α' ὀρος σύγκρισης. / **Τούτων: γενική συγκριτική, β' ὀρος σύγκρισης.**
[συγκριτική λέξη το τάναντία]

- μετατρέπεται σε ἦ + ομοιόπτωτα ως εξής: **ἦ ταῦτα.**

— ο β' ὀρος σύγκρισης ἦ τὸ δίκαιον, στην πρόταση «ὄσω μᾶλλον συμφέρει ἰδία αὐτῶ ἀδικον εἶναι ἦ τὸ δίκαιον», αναπτύσσεται στην φράση: «ἦ τὸ δίκαιον εἶναι τῶ δικαίῳ»¹ (: *ἀπ' ὅτι εἶναι το δίκαιο για τον δίκαιο*), ἢ στην φράση «ἦ τὸ δίκαιον συμφέρει ἰδία αὐτῶ» (: *ἀπ' ὅτι συμφέρει τον ίδιο του τον εαυτό το δίκαιο*).

⇒ Σε καθεμιά από τις δυο περιπτώσεις η σύγκριση που εντοπίζεται εδώ με β' ὀρο «τό δίκαιον» εκφέρεται βραχυλογικά, με *ασύμμετρη σύγκριση*, εφόσον τελικά συγκρίνεται πόσο ωφελείται κάποιος από το να είναι ἀδικός με το πόσο τόν ωφελεί η δικαιοσύνη. Εάν ο μαθητής επιλέξει αυτό το παράδειγμα και αναγνωρίσει σωστά το εἶδος της σύγκρισης, αλλά και τον ισοδύναμο τρόπο εκφοράς του β' ὀρου («τοῦ δικαίου»), ας τοῦ αποδοθούν ὅλες οι μονάδες.

β. (1 μονάδα)

- (πανταχοῦ) → **πανταχόθεν** (= από παντού)

¹ μεταγραφή από τον James Adam, στο *The Republic of Plato, edited with critical notes, commentary, and appendices, by James Adam. Vol. I., Books I.—V., pp. xvi + 364, 15s.; Vol. II. Books VI.—X. and Indexes, pp. vi + 532. Cambridge University Press: 1902. 18s.*